

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti QƏRAR

№ 19/1

Bakı şəhəri

31 oktyabr 2025-ci il

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının AMEA-da icrasından irəli gələn vəzifələr haqqında

2026-cı ilin fevral ayında Bakı şəhərində Birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 ili tamam olur. Bu tarixi hadisənin 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda qeyd edilir ki, "Birinci Türkoloji Qurultay ortağ zəngin keçmişə və qədim irsə malik türk xalqlarının mədəni integrasiyasında mərhələ yaratmış müstəsna əhəmiyyətli hadisələrdəndir. Beynəlxalq miqyaslı bu unikal elmi forumda türkologiyanın ən aktual məsələləri geniş və sistemli müzakirə obyektinə çevrilmiş, türk dünyasının dili, tarixi, etnoqrafiyası, ədəbiyyatı və mədəniyyətinin gələcəyi ilə bağlı vacib qərarlar qəbul edilmiş, latın qrafikası əsasında vahid ümumtürk əlifbasına keçilməsi xüsusi diqqət mərkəzində saxlanılmışdır.

Bakı şəhəri XX əsrin əvvəllərindən intellektual həyatın yüksək səviyyəsi ilə seçildiyi və dünya türkologiyasının nüfuzlu mərkəzlərindən biri kimi tanındığı üçün Birinci Türkoloji Qurultaya ev sahibliyi etmişdir. Türk respublikaları arasında yeni əlifbanın ilk kütləvi təbiiqinə məhz Azərbaycanda başlanılması isə hələ XIX əsrdən etibarən burada mütərəqqi düşüncəli ziyalıların əlifba islahatı uğrunda apardıqları ardıcıl mübarizənin nəticəsi idi.

Birinci Türkoloji Qurultayda səslənən başlıca fikir və müddəaların həyata keçməsinin qarşısı az sonra bolşevik rejiminin və sovet totalitar idarə üsulunun yaratdığı maneələrlə sərt formada alınmış, qurultay nümayəndələrinin böyük əksəriyyəti 1930-cu illər repressiyasına məruz qalmış, bununla da türkologiyanın inkişafına olduqca ağır zərbə vurulmuşdur. Yalnız ötən əsrin sonlarında əldə etdikləri milli müstəqillik türk xalqlarının mədəni dirçəliş yollarını işıqlandırmış, mühüm problemlər sırasında latın qrafikalı ümumtürk əlifbasının təbiiqini bir daha aktuallaşdırmışdır.

Birinci Türkoloji Qurultayın vaxtilə irəli sürdüyü bir çox ideyalar müasir şəraitdə uğurla gerçəkləşdirilir. Türk dünyasının yenidən vahid ailə şəklində formalaşması istiqamətində diqqətləyiq nailiyyətlər qazanılmışdır. Türk ölkələri arasında qardaşlıq ruhu ilə mütəfiqlik münasibətlərinin möhkəmləndirilməsi və qarşılıqlı mədəni əməkdaşlıq əlaqələrinin dərinləşdirilməsinə doğru qətiyyətli atılan addımlar artıq davamlı xarakter daşımaqdadır. 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçıların 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi çağırışının öz əksini tapması bunun daha bir təzahürüdür".

Sərəncamda Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası və Azərbaycan Respublikasının Elm və Təhsil Nazirliyi ilə birlikdə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinə dair tədbirlər planı hazırlayıb həyata keçirilməsi tapşırılmışdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 22 oktyabr 2025-ci il tarixli "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" Sərəncamı böyük tarixi əhəmiyyətə malik hadisə olan Birinci Türkoloji Qurultayın ideya və elmi-mədəni dərslərini müstəqillik dövrünün yeni ictimai-siyasi epoxası kontekstində yenidən qiymətləndirmək üçün geniş imkanlar yaradır. Bu Sərəncam Prezident İlham Əliyevin "Türk dünyası

bizim ailəmizdir" strateji çağırışına uyğun şəkildə türk xalqları arasında tarixi-mədəni birliyin, elmi əməkdaşlığın və ortağ mənəvi dəyərlərin daha da möhkəmlənməsi, qarşılıqlı elmi-humanitar integrasiyanın dərinləşdirilməsi baxımından mühüm elmi və milli-mənəvi platforma rolunu oynayır. Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi işığında türkoloji irsin müasir mərhələdə yenidən tədqiqi, onun elmi və ictimai dəyərlərinin sistemli şəkildə araşdırılması, nəticələrin milli inkişaf strategiyasına integrasiya edilməsi, eləcə də türk dünyası miqyasında yeni əməkdaşlıq istiqamətlərinin müəyyənləşdirilməsi üçün böyük elmi-nəzəri imkanlar yaradır.

Təsədüfi deyildir ki, 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçıların 12-ci Zirvə Görüşündəki çıxışında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev diqqətə çatdırmışdır ki, "ortağ tarixi və etnik köklərimiz, dillərimiz bizi bir ailə kimi birləşdirir. Burada 1926-cı ildə Bakıda təşkil edilmiş birinci Türkoloji Qurultayın tarixi əhəmiyyətini vurğulamaq istərdim. Gələn il birinci Türkoloji Qurultayın keçirilməsinin 100 illik yubileyinin Türk Dövlətləri Təşkilatı çərçivəsində təntənəli şəkildə təşkil olunmasını təklif edirəm. Əminəm ki, Zirvə Görüşümüz qəbul edəcəyimiz qərarlarla Türk Dövlətləri Təşkilatının mövqeyini daha da gücləndirəcək, xalqlarımızın rifahına və təhlükəsizliyinə əlavə töhfə verəcəkdir". 2025-ci il oktyabrın 6-7-də Qəbələ şəhərində keçirilən Türk Dövlətləri Təşkilatı Dövlət Başçıların 12-ci Zirvə Görüşünün Bəyannaməsində Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi çağırışının öz əksini tapması Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi ərəfəsində yalnız Azərbaycanda deyil, bütövlükdə türk dünyasında türkologiyanın yeni inkişaf mərhələsinə yüksələcəyini göstərir.

Bütün bunları diqqətə çatdıran AMEA-nın prezidenti, akademik İsa Həbibbəyli Birinci Türkoloji Qurultayın 1926-cı ilin 26 fevral - 6 mart tarixlərində Bakı şəhərində, AMEA-nın Rəyasət Heyətinin Böyük akt zalında baş tutduğunu bildirmişdir. Birinci Türkoloji Qurultayın türk xalqlarının milli oyanış tarixində və özünüdərkində mühüm rol oynadığını deyən akademik İsa Həbibbəyli Qurultayda türk xalqlarının tarixi, ədəbiyyatı, dili, əlifbası, toponimikası, etnoqrafiyası, incəsənəti və s. ilə bağlı qərarların qəbul edildiyini, nəticədə həmin tədbirin iştirakçılarının amansız sovet rəhbərliyinin hədəfinə təş gələrək bir qisminin sürgünə göndərildiyi, bəzələrinin isə güllələndiyini söyləmişdir.

Bundan sonra SSRİ rəhbərliyinin türk xalqlarının birlik və həmrəyliyindən, milli oyanışından qorxaraq türkologiyayı məqsədyönlü şəkildə yalnız dilçilik hadisəsi kimi qələmə verdiyini deyən akademik İsa Həbibbəyli sovet dövründə Bakı Dövlət Universitetinin Türkologiya kafedrasının, eləcə də AMEA-nın Dilçilik və Şerqşünaslıq institutlarının sadəcə türk dillərini öyrəndiyini vurğulamışdır. Türkologiya elmi üzrə əldə edilmiş nəticələrin sistemli şəkildə elmi dövrüyə daxil edilməsində 1970-ci ildə akademik Məmmədağa Şirəliyevin baş redaktorluğu ilə "Sovetskaya Tyurkologiya" adı altında nəşrə başlayan, 1993-cü ildən isə "Türkologiya" adı ilə nəşri davam etdirilən jurnalının xüsusi rolu olmuşdur.

Ümumilikdə Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarının bütün qadağalara baxmayaraq unudurla bilmədiyini deyən akademik İsa Həbibbəyli Qurultayın milli düşüncənin, ümumtürk həmrəyliyinin təməlini qoyduğunu diqqətə çatdırıb. Qurultayın 100 il öncə təqdim etdiyi ideyaların bu gün Türk Dövlətləri Təşkilatının təmsalında gerçəkləşməkdə olduğunu deyən akademik İsa Həbibbəyli təşkilatın başlıca hədəfləri sırasında türk xalqlarının birliyi və həmrəyliyinin dayandığını söyləyib. Həmçinin qeyd edib ki, Qurultayın ortağ əlifbaya keçidlə bağlı ideyaları 2024-cü ildə Türk Dövlətləri Təşkilatı (TDT) tərəfindən yaradılan Türk Dünyası Ortağ Əlifba Komissiyasının iclasında qəbul olunub.

Prezident İlham Əliyevin Türk dünyasını bizim ailəmiz adlandırdığını, türk xalqlarına verdiyi ən yüksək dəyəri ifadə etdiyini bildiren akademik İsa Həbibbəyli bu gün Azərbaycanın Türk Dövlətləri Təşkilatına üzv ölkə kimi Türk dünyasında qərarların qəbulunda, birliyin, həmrəyliyin möhkəmlənməsində mühüm rol oynadığını vurğulayıb.

Dövlət başçısının prioritet elan etdiyi siyasətə uyğun olaraq AMEA-da müvafiq addımların atıldığını deyən akademik İsa Həbibbəyli Akademiyanın bir çox müəssisələrində Türk dünyasının tarixini, ədəbiyyatını, folklorunu, dilini, musiqisini, arxeologiyasını, fəlsəfəsini öyrənən şöbələrin fəaliyyət göstərdiyini, Türk dünyasının akademik elmi və ali təhsil müəssisələri ilə sıx əməkdaşlıq əlaqələrinin qurulduğunu və genişləndirilməkdə olduğunu diqqətə çatdırmışdır. Akademik İsa Həbibbəyli atılan bu addımların türk xalqlarının elmi-mədəni integrasiyası baxımından olduqca mühüm rol oynadığını vurğulamışdır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Rəyasət Heyəti **QƏRARA ALIR:**

1. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamı icra üçün əsas sənəd kimi qəbul edilsin.

2. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının birinci bəndinin icrasını təmin etmək məqsədi ilə Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin qeyd edilməsi ilə bağlı AMEA-nın təklifləri Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyinə təqdim edilsin.

3. AMEA-nın elmi bölmələrinə, regional elmi bölmə və mərkəzlərinə, müəssisə və təşkilatlarına tapşırılsın ki, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planının hazırlanması ilə bağlı təkliflər 20 noyabr 2025-ci il tarixinədək AMEA-nın Rəyasət Heyətinə təqdim edilsin.

4. Təqdim olunmuş təkliflər əsasında "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı" hazırlanaraq AMEA-nın Rəyasət Heyətində təsdiq edilsin.

5. Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinə uyğun olaraq AMEA-da aparılan elmi idarəetmə və struktur islahatları nəzərə alınmaqla, Təd-

birler planına daxil ediləcək təkliflərdə müvafiq elmi istiqamətlər üzrə türkologiya elminin inkişafına təkan verəcək təşəbbüslərə və prioritet istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsinə xüsusi diqqət yetirilsin.

6. AMEA-nın elmi-tədqiqat müəssisələrində mövcud türkoloji yönümlü şöbələrin fəaliyyətinin daha da gücləndirilməsi, onların elmi potensialının artırılması, kadr hazırlığı, mövzuların planlaşdırılması və beynəlxalq elmi integrasiya baxımından imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində fəaliyyət daha da gücləndirilsin.

7. AMEA-nın elmi müəssisə və təşkilatlarına tapşırılsın ki, digər türk xalqlarının müvafiq elmi qurumları ilə ortağ mövzular üzrə müzakirələrə diqqət artırılaraq, ikitərəfli və çoxtərəfli elmi əlaqələrin inkişafı məqsədilə müvafiq əməkdaşlıq platformaları genişləndirilsin, habelə ümumtürk miqyasında aktual elmi problemlərin birgə işlənməsi istiqamətində səylər sistemli şəkildə həyata keçirilsin.

8. "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planı" hazırlanarkən Birinci Türkoloji Qurultayın ideyalarına, onun tarix və müasirlik aspektlərinə, ümumtürk fəlsəfəsi kontekstinə, türk dillərinin ortağ elmi məsələlərinin öyrənilməsinə, habelə türk xalqlarının ortağ dil və tarixinin inkişaf istiqamətlərinə dair tədqiqat və nəşrlərə, o cümlədən Birinci Türkoloji Qurultayın stenoqramının çapına xüsusi diqqət yetirilsin.

9. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının Maliyyə və mühasibat şöbəsinə (texnika üzrə fəlsəfə doktoru İlqar Quliyev) tapşırılsın ki, "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin "Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında" 22 oktyabr 2025-ci il tarixli Sərəncamının icrası ilə bağlı AMEA-nın Tədbirlər planında nəzərdə tutulacaq tədbirlərin maliyyələşdirilməsindən irəli gələn məsələlər həll edilsin.

10. AMEA Rəyasət Heyəti Aparatının İctimaiyyətlə əlaqələr, mətbuat və informasiya şöbəsinə (filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Ağahüseyn Şükürova) tapşırılsın ki, Birinci Türkoloji Qurultayın 100 illik yubileyi ilə bağlı materialların KİV-də işıqlandırılması təmin edilsin.

11. Qərarın icrasına nəzarəti öz üzərində saxlayıram.

**AMEA-nın prezidenti
akademik İsa HƏBİBBƏYLİ**